

प्रा. श्रद्धा बेलवलकर - देशपांडे : एक संघर्षमय यशोगाथा

जार्ज कार्द्वर, हेलन केलर, निसिमा हरजूक, मदनराव जगताप यांची जीवनचरित्रे आजही नव्या पिढीसाठी आदर्श आहेत. प्रतिकूलतेशी झगडत स्वकर्तृत्वावर स्वतःचे अढळ स्थान समाजात निर्माण करणाऱ्या या दिग्गजांनी आपापल्या क्षेत्रात भरीव व उत्तुंग कार्य करून एक नवा इतिहास जगापुढे ठेवला आहे. याच थोरामोठ्यांच्या जीवन चरित्रातून प्रेरणा घेऊन, श्रद्धाने बालपणीच आलेल्या अपंगत्वाशी धैर्याने व साहसाने संघर्ष करित, राज्य व राष्ट्रीय स्तरावर जलतरण क्रीडा प्रकारात प्राप्त केलेल्या यशाबरोबरच औषधनिर्माणशास्त्र शाखेतील (फार्मसी) पीएच.डी.पर्यंत घेतलेली शैक्षणिक झेप व तिच्या संघर्षमय जीवनातील यशोगाथेविषयी गौरीशंकरचे मुख्य स्वीय सहाय्यक व जनसंपर्क अधिकारी श्री. श्रीरंग काटेकर यांचा सविस्तर लेख...

क्रीडा क्षेत्रातील श्रद्धाची आकाशभरारी

प्रतिकूलतेशी झगडत स्वर्णिगमध्ये अनेक ठिकाणी जिल्हा, राज्य व राष्ट्रीय स्तरावरील स्पर्धेत सहभाग घेऊन सुवर्णपदक प्राप्त केले आहे. यामध्ये १) सन २००२ मध्ये राज्यस्तरीय स्पर्धेत सुवर्णपदक प्राप्त केले. २) गेट वे ऑफ इंडिया ते इलीफॅंश क्रॉसपर्यंत समुद्रातील स्पर्धांमध्ये सहभाग ३) सन २००६ मध्ये डी. डी. नॅशनल आणि महाराष्ट्र सरकारकडून प्रेरणा पुरस्कार, ४) सन २००८ मध्ये नागपूर गौरव पुरस्कार, ५) सन २००८ मध्ये आत्मनिर्भय जीवन पुरस्काराने सन्मानित.

परावलंबी जीवन परंतु स्वकर्तृत्वावर स्वावलंबी होणाऱ्या प्रा. सौ. श्रद्धा बेलवलकर-देशपांडे यांच्या आयुष्याचा जीवनप्रवास खरेतर खडतरच. बालपणीच नैसर्गिकरीत्या आलेल्या अपंगत्वावर केवळ प्रबळ इच्छाशक्तीच्या जोरावर मात करित घडविलेला इतिहास हा अनेकांसाठी प्रेरणादायी व हृदयस्पर्शी आहे. श्रद्धाचा जन्म महाराष्ट्राची उपराजधानी नागपूर येथे झाला. आई-वडिलांच्या आयुष्यात श्रद्धा नऊ वर्षांनी आली. जन्मताच संघर्षमय जीवनाचे बाळकडू घेऊन जन्माला आलेल्या श्रद्धाचा जन्मकालही खडतरच. जन्मताच पाय गळ्यात, कमरेवर व मणक्यावर मोठा मांसाचा गोळा होता. त्या मोठ्या गोळ्यात पायाकडे जाणाऱ्या सर्व शिरांचा गुंता झाला होता. पाय असूनही नसल्यासारखी शरीराची स्थिती जन्मतःच झाली होती. अपंग मुलीचा जन्म झाल्याने आई-वडील, आजी-आजोबा यांना मोठा धक्का बसला होता. परंतु आई-वडिलांनी या धक्क्यातून स्वतःला सावरून, दुःख न करता येणाऱ्या परिस्थितीला सामोरे जाण्याचा निर्धार केला. दुःख, वेदना दूर ठेवून या मुलीसाठीच सर्वतोपरी प्रयत्न करून तिला मोठे करण्याचा निर्धार केला. नागपूरचे प्रख्यात डॉक्टर मनमोहन डोगा यांच्याशी श्रद्धाच्या शरीररचनेबाबत चर्चा करून कोणत्याही परिस्थितीत तिच्यावर उपचाराचा निर्धार केला. डॉ. मनमोहन डोगा यांनी अथक परिश्रम करून तिच्या शरीरावरती असलेल्या मांसाच्या गोळ्याची गुंतागुंतीची शस्त्रक्रिया यशस्वी केली. जन्मतःच तिसऱ्या दिवशी श्रद्धावर जवळजवळ २० तास शस्त्रक्रिया करावी लागली. ही शस्त्रक्रिया यशस्वीरीत्या पूर्ण होऊन श्रद्धाला पुनर्जन्म प्राप्त झाला.

बालपणीच संघर्षमय जीवनाचा प्रारंभ करणाऱ्या श्रद्धाचे मन व भावना इतर मुलांप्रमाणेच होते. इतरांसारखे मुक्तपणे खेळण्या-बागडण्याची तीव्र इच्छा मनामध्ये असूनही केवळ शारीरिक साथ न

लाभल्याने अनेक वेळा श्रद्धाला निराशा व अपराधीपणाची भावना वाटे. परंतु तिने आपल्या मनाला अनेक वेळा आवर घातला. इच्छा तेथे मार्ग असतो. हे साधुसंतांच्या मंत्राची जाणीव ठेवून, श्रद्धाचे परिश्रमात व सकारात्मक दृष्टिकोनात यश सामावलेले आहे, ही मनाशी खूणगाठ बांधून भावी जीवनाच्या वाटचालीस प्रारंभ केला. शारीरिक अपंगत्वाचा बाऊ न करता धैर्याने व ध्येयाने प्रेरित होऊन श्रद्धाने आयुष्याची वाटचाल सुरू केली. आई-वडील, आजी-आजोबांचे संस्कार व प्रेरणेतून श्रद्धाने आपली

स्वतंत्र ओळख समाजात निर्माण केली. जिद्द व परिश्रमाची सातत्याने कास धरणाऱ्या श्रद्धाने बालपणापासून सर्वच स्पर्धेत व शैक्षणिक उपक्रमात उत्स्फूर्त सहभाग घेण्यास प्रारंभ केला. अनेक वक्तृत्व व गायन स्पर्धेत अनेक बक्षिसे प्राप्त केली. शारीरिक साथ नसतानाही क्रीडांगणावरील खेळातही मोठ्या जिद्दीने

नैपुण्य मिळवले. अनेक जिल्हा, राज्य व राष्ट्रीय स्तरावरील आयोजित जलतरण स्पर्धेत सहभाग घेऊन सुवर्णपदक प्राप्त केले आहे. अनेक चढ-उताराच्या जीवनप्रवासात अनेक वेळा श्रद्धाने अपयश, अपमान पचविले. येणाऱ्या प्रत्येक संकटाला संधी समजून धैर्याने व साहसाने सामोरे गेली. यामुळे तिच्यामध्ये एक आत्मविश्वास निर्माण झाला. भावी जीवनात हाच आत्मविश्वास तिच्या शैक्षणिक प्रगतीला पूरक ठरला. शालेय जीवनात नेहमीच आघाडीवर असणाऱ्या श्रद्धाने आपल्या खेळकर स्वभावाने अनेकांशी मैत्रीशी नाते जोडले. या मैत्रीच्या आधारे तिचे जीवन हे शालेय स्तरावर सुखमय बनले. बंगाली हायस्कूल नागपूर येथे श्रद्धाने पहिली ते १०वी पर्यंतचे शालेय शिक्षण पूर्ण केले. शालेय जीवनात इयत्ता चौथीमध्ये असताना सर्वोत्तम विद्यार्थिनी म्हणून विद्यालयाने तिची निवड करून गौरव केला होता.

या गौरवामधून तिला प्राप्त झालेली ऊर्जा भविष्यातील वाटचालीसाठी प्रेरक ठरली. १०वीमध्ये प्रथम श्रेणीत उत्तीर्ण होऊन सायन्स शाखेची निवड तिने केली. १२ वी सायन्समध्ये प्रथम श्रेणीत उत्तीर्ण होऊन मेडिकल क्षेत्रात करिअर करण्याचे तिचे स्वप्न होते; परंतु ते शक्य न झाल्याने तिने औषधनिर्माण शाखेची

निवड केली.

या काळात तिला शालेय जीवनापासून कॉलेज स्तरापर्यंत विविध ठिकाणचे प्राचार्य, शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचारी, विद्यार्थी, हितचिंतक यांचे अनमोल सहकार्य लाभले. या काळात श्रद्धाच्या संघर्षमय जीवनाचा अनेकांना अभिमान व हेवा वाटत असेल. सुख-दुःखाच्या वाटेवर अनेकांची श्रद्धाला मदत होत असे. जिवाभावाच्या झालेल्या असंख्य मैत्रिणींच्या बळावर ती आपले दुःख विसरून जात होती. आलेल्या जीवनातील अपंगत्वावर दुःख न मानता हे जीवन ध्येयपूर्तीसाठीच ही भावना मनात ठेवून स्वयंशिस्त व आधाराविना जीवन जगण्याचा संकल्प करून जीवनाची वाटचाल श्रद्धाने सुरु ठेवली. शैक्षणिक क्षेत्रात उत्तुंग भरारीचे स्वप्न पाहून औषधनिर्माणशास्त्र बी. फार्मसी शिक्षण शासकीय औषधनिर्माणशास्त्र नागपूरमधून प्रथम श्रेणीत उत्तीर्ण होऊन औषधनिर्माणशास्त्र शाखेतील एम. फार्मचे इन्स्टिट्यूट ऑफ फार्मास्युटिकल एज्युकेशन अँड रिसर्च, बोरगाव, वर्धा, नागपूर येथे पूर्ण केले व पुढील औषधनिर्माणशास्त्र शाखेतील पीएच. डी. करण्याचे स्वप्न घेऊन श्रद्धाची वाटचाल सुरु आहे. पीएच.डी.चे रजिस्ट्रेशन शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर येथे करून गौरीशंकरचे सातारा कॉलेज ऑफ फार्मसी, देगावचे प्राचार्य डॉ. एस. पी. गावडे यांच्या मार्गदर्शनाखाली सुरु आहे. आपल्या ज्ञानाचा लाभ हा विद्यार्थ्यांसाठी झाला पाहिजे हे शालेय स्तरापासूनचे श्रद्धाचे असलेले स्वप्न गौरीशंकर इन्स्टिट्यूट ऑफ फार्मास्युटिकल एज्युकेशन अँड रिसर्च, लिंब (बी. फार्मसी. एम. फार्मसी) येथे आकाराला येत आहे. प्राध्यापक पदाच्या नोकरीसाठीही श्रद्धाला वेगवेगळ्या ठिकाणी संघर्ष करावा लागला. अनेक ठिकाणी श्रद्धाचे अपंगत्व पाहून अनेक संस्थाचालकांनी तिची शैक्षणिक पात्रता असूनही नोकरी नाकारली. परंतु श्रद्धाने हार न मानता

अनेक मंत्री, अधिकारी, मुख्यमंत्री यांच्याशी समक्ष भेटी घेऊनही तिला यश मिळाले नाही. अखेर कोल्हापूर येथील अपंगांसाठी सामाजिक कार्य करणाऱ्या राष्ट्रपतीपदक विजेत्या व सामाजिक कार्यकर्त्या नसिमा हुरजूक यांच्या संस्थेत काही काळ तिने सेवा केली. यादरम्यान सातारच्या भूमीत गौरीशंकर नॉलेज सिटीच्या माध्यमातून शैक्षणिक वैभव प्राप्त करणाऱ्या संस्थेचे चेअरमन श्री. मदनराव जगताप यांच्याकडे स्वतः नोकरीसाठी समक्ष भेट घेतली. श्रद्धाला प्रथम भेटीत संस्थेचे चेअरमनसाहेब श्री. मदनराव जगताप यांनी गौरीशंकरच्या बी. फार्मसीमध्ये कायमस्वरूपी प्राध्यापिकापदाची नोकरी दिली. ही नोकरी तिच्या अपंगत्वाच्या आधारे न देता तिच्याकडील गुणवत्ता व आत्मविश्वास पाहून देण्यात आली.

तिला प्राप्त झालेल्या प्राध्यापकपदाची नोकरी विश्वासाने सार्थ ठरवून तिने तिच्यातील गुणवत्ता सिद्ध केली. तिने ज्ञानदान क्षेत्रात घडविलेले अनेक विद्यार्थी शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूरच्या गुणवत्ता यादीत चमकले आहेत. तिने घेतलेले परिश्रम त्यामुळे ती आज विद्यार्थी-विद्यार्थिनींमध्ये लोकप्रिय ठरली आहे. तिच्यामधील असणारी जिद्द, चिकाटी व प्रबळ इच्छाशक्ती पाहून असंख्य विद्यार्थी, विद्यार्थिनी प्रेरणा घेत आहेत. प्रा. श्रद्धा बेलवलकर- देशपांडे हिच्या यशोगाथेतून समाजाला स्फूर्ती मिळते. तिच्या यशस्वी जडणघडणीमध्ये अनेकांच्या लाभलेल्या मोलाच्या साधीबरोबर तिला आपले जीवनसाथी म्हणून स्वीकारणारे श्री. रविन देशपांडे यांचीही साथ अत्यंत मोलाची ठरली आहे. प्रा. श्रद्धा बेलवलकर-देशपांडे यांच्या संघर्षमय जीवनाच्या वाटचालीस सलाम! सलाम!! सलाम!!!

संकलन : सतीश बेलवलकर, नागपूर
मोबा. ९४२२१०७३३८

खरी माणुसकी

ज्ञानपीठ विजेते मराठी साहित्यिक

वि. स. खांडेकर यांचा 'माणूस' हा चिंतनाचा विषय होता. आजूबाजूच्या पीडित, शोषित, दारिद्र्याने गांजलेल्या अशिक्षितांबद्दल कमालीची सहानुभूती बाळगणाऱ्या भाऊसाहेब खांडेकरांनी समाजाचे वैचारिक उद्बोधन करणे हेच आपले ध्येय मानलेले. यामुळे शिक्षण, साहित्य क्षेत्रातीलच नव्हे, तर सामाजिक क्षेत्रातील मंडळींचाही त्यांच्याकडे नेहमी राबता असे.

असेच एकदा कामगार चळवळीतील काही कार्यकर्ते त्यांना भेटायला आले. कामगारांची खालावलेली आर्थिक परिस्थिती, राहणीमान याविषयी ते पोटतिडकीने बोलत होते. कामगारांना माणूस म्हणून समाजाने वागणूक देण्याची गरज हा चर्चेचा विषय होता. इतक्यात खोलीत आलेला चहा भाऊसाहेबांनी सर्वांना दिला. चहा घेतच कार्यकर्ते बोलत होते. पण खांडेकरांनी चहा घेतलेला नसल्याचे पाहून

बोधकथा

वि. स. खांडेकर

एकाने त्यांना तो घ्यायची विनंती केली. "आपण घ्या मी येतोच..." असे म्हणून भाऊसाहेब बाहेर गेले. ज्या गाडीतून ही मंडळी आलेली त्यांच्या ड्रायव्हरशी संवाद साधत त्याला खोलीत आणून बसवले. ड्रायव्हरला चहाचा कप देऊन नंतर आपणही तो घेत मग पुन्हा कामगार प्रश्नांवर बोलायला सुरवात केली. भाऊसाहेबांची, ड्रायव्हरला चहाला बोलावण्याची कृती उपस्थितांना खटकली. पण कोणी काही बोलले नाही. खांडेकरांच्या हे लक्षात आले, पण तेही शांत राहिले. चर्चा संपल्यावर सर्वांनी भाऊसाहेबांना आशीर्वाद मागितला. तेव्हा ते म्हणाले, "इथं येताना तुम्ही ड्रायव्हरला बाहेर बसवलंत. खरं तर, आपलं बोलणं काही खासगी नव्हतं. जोवर माणूस म्हणून तुमची व त्याची योग्यता एकच आहे, हे तुमच्या अंगवळणी पडत नाही, तोपर्यंत तुमच्या समाजकार्याला काय अर्थ?"

आपल्या प्रत्येक कृतीतच माणुसकीची व्याख्या दडलेली आहे, हे खांडेकरांनी नकळत दाखवून दिले.